

Ιστορική εξέλιξη του βατήρα αλμάτων από τον 17^ο αιώνα μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα

Βασίλειος Καϊμακάμης

Περίληψη

Λεπτομερείς πληροφορίες για τον βατήρα αλμάτων (εικόνα και περιγραφή) έχουμε για πρώτη φορά στο βιβλίο που εξέδωσε το 1599 ο Ιταλός ακροβάτης Αρχάγγελος Τουκάρο. Από τότε, μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, χρησιμοποιούσαν βατήρες κυρίως οι διάφοροι ακροβάτες για την εκτέλεση θεαματικών ασκήσεων. Ως γυμναστικό όργανο για άλματα στον γυμναστικό ίππο, στο μποκ και στο τραπέζιο, ο βατήρας άρχισε να χρησιμοποιείται από τον θεμελιωτή του γερμανικού γυμναστικού συστήματος (Γιάν) και τους διαδόχους του. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά άρχισαν να παρατίθενται στη βιβλιογραφία της εποχής με κάθε λεπτομέρεια διάφοροι τύποι βατήρων (μορφή, διαστάσεις, υλικό κατασκευής, ειδική χρήση). Τέτοιους βατήρες παρουσιάζουν οι Γερμανοί Λιον (1866) και Όιλερ, Κλούκε (1872). Ας σημειωθεί ότι την εποχή αυτή και μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα, στα αγωνιστικά συστήματα των γυμναστικών αγωνισμάτων ο βατήρας χρησιμοποιήθηκε λιγότερο για τη διαπέραση του ίππου αλμάτων (μποκ, τραπέζιο, πλινθίο) και περισσότερο για ακροβατικά άλματα ή άλματα σε ύψος και μήκος. Στην ελληνική αθλητική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα, παρά το γεγονός ότι γίνεται αρκετή αναφορά στο γυμναστικό ίππο, δεν υπάρχει καμία αναφορά στον βατήρα.

Λέξεις Κλειδιά

Βατήρας, ακροβασία, ίππος αλμάτων, γυμναστικά αγωνίσματα, γερμανικό σύστημα γυμναστικής.

---

1. Εισαγωγή

Από καταβολής κόσμου ο άνθρωπος προσπαθούσε να βρει τρόπους να υπερνικήσει τους νόμους της φύσης με διάφορα τεχνητά μέσα, τόσο στη γη και στο νερό, όσο και στον αέρα. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί ο αρχαιοελληνικός μύθος του Δαίδαλου και του Ίκαρου, που κόλλησαν στους ώμους τους φτερά, για να πετάξουν. Ο Γερμανός ιστορικός Carl Diem αναφέρει ότι οι αρχαίοι Κινέζοι χρησιμοποιούσαν ειδικά σανίδια για να γλιστρούν στον πάγο και στο χιόνι, προκειμένου να διευκολυνθούν στο κυνήγι του ελαφιού (Diem, 1960). Η μυθολογία αλλά και η ιστορία βρίθουν από τέτοιες τεχνητές επινοήσεις του ανθρώπου. Ένα τέτοιο τεχνητό μέσο είναι και ο ελαστικός βατήρας, που χρησιμοποιήθηκε στις νεότερες εποχές για την εκτέλεση διάφορων θεαματικών ακροβασιών.

Ας σημειωθεί ότι με τον όρο «*Βατήρ*», οι αρχαίοι Έλληνες εννοούσαν το άκρο του σκάμματος, όπου οι αθλητές πατούσαν και πηδούσαν στο άλμα μήκους. Για το πώς ήταν ο «*Βατήρ*» (μορφή, διαστάσεις, ιδιότητες, λειτουργικές προδιαγραφές) δεν υπάρχουν αρχαίες πληροφορίες. Οι παρακάτω πιθανότητες λαμβάνονται υπόψη: ξύλινος ή πέτρινος βατήρας, σημαδεμένο έδαφος, υγρό έδαφος με άμμο (Decker, 1995; Μουρατίδης, 2008; Mouratidis, 2012; Αλμπανίδης, 2004).

Στο «*Λεξικό Αθλητισμού*», ο Γιαννάκης ερμηνεύει και νοηματοδοτεί ετυμολογικά τη λέξη «*Βατήρ*» ως εξής:

Βατήρ-ος από το ρήμα Βατέω= βαίνω.

α. Βαλβίδα από την οποία πηδά ο άλτης.

β. Βάση αγάλματος ή ανδριάντα.

γ. Το μέρος της αναχώρησης (Γιαννάκης, 2000).

Στη σύγχρονη εποχή, βατήρας λέγεται επίσης το όργανο που χρησιμοποιούν στην εκκίνηση τους οι δρομείς μικρών αποστάσεων, αλλά και αυτό που χρησιμοποιούν οι καταδύτες, χωρίς όμως να έχουν μεταξύ τους κάποια άμεση σχέση. Στο άθλημα της Ενόργανης Γυμναστικής ο βατήρας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το άλμα ίππου, το οποίο χωρίς το βατήρα δεν θα μπορούσε να έχει την εξέλιξη, τη θεαματικότητα και την ποικιλία που έχει σήμερα (Καϊμακάμης, 2001). Στην αγωνιστική Ενόργανη Γυμναστική των τελευταίων δεκαετιών (κυρίως από τη δεκαετία του 80' και μετά), χρησιμοποιείται σπανιότερα και για την είσοδο στη δοκό ισορροπίας, στο δίζυγο ανδρών και στο δίζυγο γυναικών. Επίσης, χρησιμοποιείται ευρέως ως βοηθητικό όργανο στο μαζικό αθλητισμό, αλλά πολλές φορές και στην εκμάθηση του άλματος σε μήκος. Πολύ χρήσιμο είναι το όργανο αυτό και στους ακροβάτες του τσίρκου, οι οποίοι με τη βοήθειά του εκτελούν στο έδαφος πολυάριθμες θεαματικές ακροβατικές ασκήσεις. Ως όργανο γυμναστικής, ο βατήρας εμφανίζεται από τότε που άρχισε να εμφανίζεται και το ίδιο το άθλημα της Ενόργανης Γυμναστικής, δηλαδή από την εποχή του Λούντβικ Γιαν (Lion, 1866). Ως βοηθητικό όμως όργανο, που χρησιμοποιήθηκε για την εκτέλεση διάφορων θεαματικών ακροβασιών, είναι γνωστός από τους αρχαίους χρόνους (Diem, 1960). Είναι βέβαιο ότι χωρίς έναν ελαστικό, σταθερό, εύχρηστο και αποτελεσματικό βατήρα, τόσο τα άλματα στο γυμναστικό ίππο και τα διάφορα ακροβατικά των ακροβατών, όσο και η εξάσκηση στο μαζικό και σχολικό αθλητισμό θα ήταν λιγότερο θεαματικά και πολύπλευρα, αλλά και περισσότερο επιβαρυντικά στο μυοσκελετικό σύστημα του αθλητή (Σιάτρας, 2016; Καϊμακάμης, 2003).

2. Περιγραφή του επιστημονικού προβλήματος και σκοπός

Τόσο στην ελληνική βιβλιογραφία, όσο και στη διεθνή, δεν υπάρχουν εξειδικευμένες και ολοκληρωμένες εργασίες, που να αναφέρονται στην ιστορική πορεία και εξέλιξη του ελαστικού- ακροβατικού βατήρα για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αυτό το κενό γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί με την παρούσα εργασία, η οποία θα αποτελέσει ίσως και ένα χρήσιμο βοήθημα γι' αυτούς που στο μέλλον θα επιχειρήσουν παρόμοιες προσπάθειες. Οι βιβλιογραφικές πηγές που υπάρχουν για το συγκεκριμένο γυμναστικό όργανο είναι διάσπαρτες. Στην παρούσα έρευνα γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν οι πηγές αυτές, να επιλεγούν τα χρήσιμα στοιχεία και να αποδοθούν σε μια ολοκληρωμένη εργασία.

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη, η καταγραφή και η ανάδειξη της εξέλιξης, τόσο των ελαστικών-ακροβατικών βατήρων που χρησιμοποιούσαν οι ακροβάτες, όσο και των βατήρων που χρησιμοποίησαν οι ασκούμενοι στα γυμναστικά αγωνίσματα και κυρίως στον ίππο αλμάτων. Η έρευνα είναι προσανατολισμένη στα εξής κυρίως χαρακτηριστικά των διάφορων βατήρων: μορφή, υλικά κατασκευής, χρησιμότητα, αλλά και επίδραση του βατήρα στην ποιότητα και ποσότητα των ασκήσεων και στη γυμναστική γενικότερα.

3. Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική μελέτη ανασκόπησης, ενώ η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι αυτή του πεδίου αναζήτησης. Αρχικά έγινε η συλλογή των δεδομένων, τα οποία ταξινομήθηκαν με βάση τη χρονολογική και την ιστορική τους αξία. Το υλικό το οποίο περισυνελλέγει, βασίστηκε κυρίως σε γραπτές πρωτογενείς πηγές. Επίσης,

χρησιμοποιήθηκαν και αρκετές δευτερογενείς πηγές έγκριτων συγγραφέων του 19ου και 20ου αιώνα.

Η παρούσα μελέτη έχει ιστορική σημασία, αφού γίνεται λόγος για ένα γυμναστικό όργανο που συνέβαλε και συμβάλλει τα μέγιστα, τόσο στην εξέλιξη της ακροβατικής τέχνης και των γυμναστικών αγωνισμάτων, όσο και στη φυσική αγωγή γενικότερα. Οι κυριότερες πρωτογενείς βιβλιογραφικές ξενόγλωσσες πηγές είναι οι εξής: Tucaro A. (1599), Guts Muts, J. C. F. (1793), Jahn, L. N & Eiselen E. (1816), Vieht, G.U.A. (1794), Lion J.C. (1866), Euler C. Kluge O. (1872). Οι κυριότερες ελληνόγλωσσες πηγές είναι οι παρακάτω: Παγόντας (1837), Φωκιανός Ι. (1883), Άννινος Χ. (1896), Χρυσαφής Ι. (1930). Καϊμακάμης Β. (2001), Καϊμακάμης Β. (2003).

4. Βιβλιογραφική μελέτη ανασκόπησης

4.1 Οι βατήρες του Αρχάγγελου Τουκάρο (1535-περίπου 1616)¹

Συγκεκριμένες και λεπτομερείς πληροφορίες για την ακροβατική τέχνη, όπου κάποιες φορές χρησιμοποιείται και βατήρας, έχουμε στα τέλη του 16ου αιώνα (1599) στο βιβλίο του Αρχάγγελου Τουκάρο (Tucaro, 1599). Πρόκειται για τις ακροβασίες και τον βατήρα ενός Ιταλού ακροβάτη που δίδαξε την ακροβατική τέχνη για 30 χρόνια στην αυλή τριών Βασιλιάδων της Γαλλίας (Schmidt, 2008; Götze, 1994).

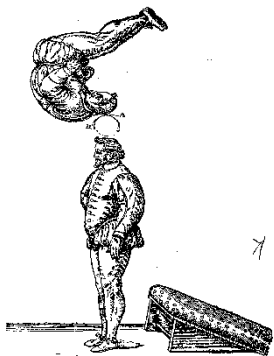
Θα έλεγε κανείς ότι ο Τουκάρο δεν είναι μόνο ο εφευρέτης και εισηγητής των σύγχρονων βατήρων, αλλά και ο θεμελιωτής των σύγχρονων ασκήσεων εδάφους, αφού συστηματοποίησε σε κατηγορίες τις διάφορες ακροβατικές ασκήσεις, τις περιγράφει και υποδεικνύει τη μέθοδο εκμάθησής τους. Να σημειωθεί ότι οι ασκήσεις εδάφους στη σημερινή μορφή (ατομική εκτέλεση, ακροβασία, χορευτικά κτλ.) άρχισαν να εντάσσονται στους γυμναστικούς αγώνες από τη δεκαετία του 1920 και μετά, αφού νωρίτερα είχαμε κυρίως ομαδικές γυμναστικές εκτελέσεις (κυρίως επιδείξεις). Μέχρι τότε δεν υπήρξαν ειδικές αναφορές για τη συστηματοποίηση και την κατηγοριοποίησή τους (Gasch, 1920, Σαββίδης 1907, Brustmann 1906, Καϊμακάμης 2001).

Στο τρίτομο έργο του με τίτλο *Trois dialogues del' exercice de sauter, et voltiger en l' air* («Τρία λόγια για την τέχνη των σάλτο»), μεταξύ άλλων, απεικονίζονται και τρία είδη βατήρων, με τη βοήθεια των οποίων εκτελούνται θεαματικές και δύσκολες ασκήσεις (Tucaro, 1599). Όπως θα φανεί και στη συνέχεια, ο κάθε βατήρας χρησιμοποιείται για την εκτέλεση ειδικών ασκήσεων.

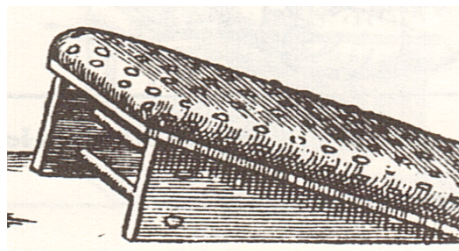
Πρώτος βατήρας

Ήταν κατασκευασμένος από ξύλο, αλλά επενδυμένος στο πάνω μέρος με ειδικό ύφασμα ή δέρμα. Ήταν κεκλιμένος και είχε ύψος περίπου 25-30 εκ. Τον παραπάνω βατήρα τον χρησιμοποιούσαν για μεσαίας δυσκολίας ασκήσεις, αλλά και όταν εκτελούσαν πολλές επαναλήψεις, αφού η επένδυση επιβάρυνε λιγότερο το μυοσκελετικό σύστημα των ασκούμενων (Tucaro, 1599, Schmidt, 2008).

¹ Σημαντική βιβλιογραφική πηγή για τη σύνταξη της παρούσας ενότητας ήταν το βιβλίο της Santra Schmidt, με τίτλο *Korfübern und Luftspringen*, Verl. W. Fink, München 2008. Η συγγραφέας παραθέτει το βιβλίο του Τουκάρο και κάνει αναλυτική αναφορά σε αυτό, ενώ αποτέλεσε και θέμα διδακτορικής διατριβής της Schmidt.

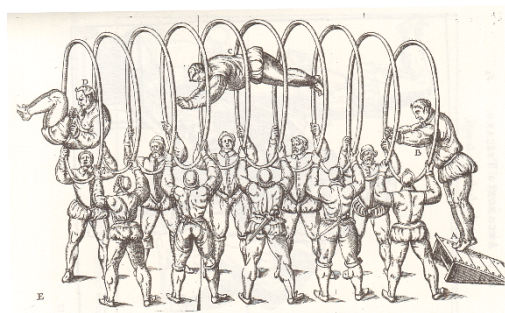
Εικόνα 1. Πρώτος βατήρας
(Schmidt, 2008, σ. 270)

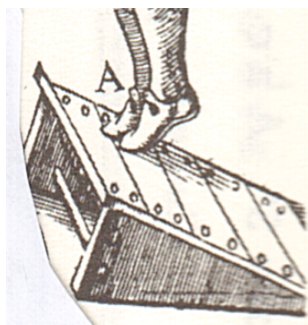
Εικόνα 2. Πρώτος βατήρας
(Schmidt, 2008, σ. 270)

Δεύτερος βατήρας

Ήταν περίπου όπως ο προηγούμενος (κεκλιμένος), αλλά μεγαλύτερος και χωρίς επένδυση. Το πάνω μέρος ήταν σκεπασμένο με πέντε παράλληλα και ελαστικά σανίδια. Τον χρησιμοποιούσαν για μεγάλης δυσκολίας ασκήσεις- ακροβασίες, όπως φαίνεται και στην εικόνα 3 (Tucaro, 1599, Schmidt, 2008).

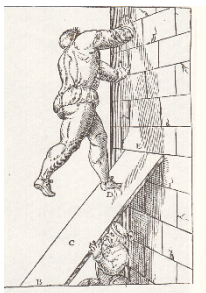
Εικόνα 3. Δεύτερος βατήρας
(Schmidt, 2008, σ. 267)

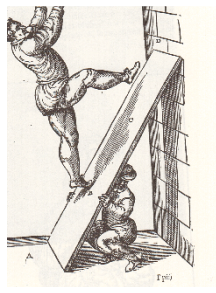
Εικόνα 4. Δεύτερος βατήρας
(Schmidt, 2008, σ. 267)

Τρίτος βατήρας

Όπως απεικονίζεται και στις εικόνες 5 και 6, πρόκειται για μια φαρδιά τάβλα κεκλιμένη και σταθερή στον τοίχο ή σε άλλο σταθερό μέρος, που την κρατούσε ένας βοηθός από κάτω. Ο ακροβάτης, ύστερα από φόρα μερικών βημάτων, πατούσε με βηματισμό και εκτελούσε την ακροβατική άσκηση. Τον παραπάνω βατήρα τον χρησιμοποιούσαν για την εκτέλεση και εκμάθηση εύκολων ασκήσεων και συνδυασμών και κυρίως για την καλλιέργεια της επιδεξιότητας και της ειδικής φυσικής κατάστασης (Tucaro, 1599, Schmidt 2008).

Εικόνα 5. Τρίτος βαθύρας (Schmidt, 2008, σ. 266)

Εικόνα 6. Τρίτος βαθύρας (Schmidt, 2008, σ. 259)

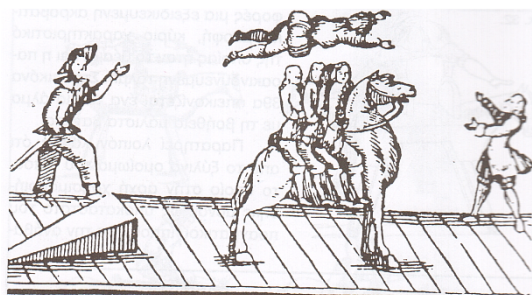

Εικόνα 7. Τρίτος βαθύρας (Schmidt, 2008, σ. 269)

Για την εκτέλεση κάποιων ασκήσεων ο Τουκάρο χρησιμοποίησε στεφάνια, συνασκούμενους, τοίχο, βοηθούς, «ανακρινόμενο καρεκλάκι» (το βοηθητικό όργανο της εικόνας. 7). Βέβαιο είναι ότι τα μεγάλα ύψη των σάλτο του Τουκάρο είναι αποτέλεσμα των δυνατοτήτων των ακροβατών εκείνης της εποχής αλλά και της ελαστικότητας του βατήρα χωρίς αμφιβολία (Tucaro, 1599, Schmidt 2008).

4.2. Ο βατήρας από την εποχή του Τουκάρο μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα

Άμεσοι μιμητές του Τουκάρο δεν εντοπίζονται στην βιβλιογραφία. Αρκετά χρόνια αργότερα δημιουργήθηκαν σχολές ακροβασίας και τσίρκου σε διάφορες χώρες της Ευρώπης (Pick, 1976). Οι ακροβάτες του τσίρκου δεν έπαψαν ποτέ να χρησιμοποιούν διάφορες μορφές ελαστικών βατήρων, για να πετύχουν τα δύσκολα και θεαματικά τους νούμερα. Στην εικόνα 8 (τέλη 18^{ου} αι.) ο ακροβάτης με τη χρήση ειδικού βατήρα εκτελεί ένα θεαματικό και επικίνδυνο άλμα πάνω από ομοίωμα ίππου με 4 αναβάτες (Gasch, 1920). Στις ακαδημίες των Ιπποτών του 17ου και 18ου αιώνα δεν χρησιμοποιήθηκαν βατήρες (Καϊμακάμης, 2003). Να σημειωθεί ότι ήταν η εποχή που η εξάσκηση στο ξύλινο ομοίωμα του ίππου και η ξιφασκία γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλή σπορ στη Δυτική Ευρώπη, κυρίως στους κύκλους των πλουσίων νέων και στο στρατό. Οι ασκούμενοι εκτελούσαν κυρίως στηρίξεις, περάσματα, αναβάσεις, καταβάσεις και μετατοπίσεις, αφού αυτές οι ασκήσεις τους διασκεδάζαν, αλλά και τους προετοίμαζαν για τα στρατιωτικά τους καθήκοντα (Gajdos, 1993; Gajdos, 1997); (Spieth, 1989; Gasch, 1920).

Εικόνα 8. Ομοίωμα ίππου (Καϊμακάμης, 2003, σ. 532)

Οι Φιλανθρωπιστές² χρησιμοποίησαν στα παιδαγωγικά τους συστήματα και τον γυμναστικό ίππο, όμως πουθενά δεν αναφέρεται η χρήση βατήρα. Στην πρώτη έκδοση του σημαντικού για την εποχή βιβλίου του Κούτς Μούτς (1759-1839), του επιφανέστερου των Φιλανθρωπιστών, γίνεται αναφορά στον γυμναστικό ίππο αλλά όχι σε βατήρα (Guts Muts, 1793). Στην δεύτερη έκδοση του παραπάνω βιβλίου (1804) ο Κούτς Μούτς, ενώ παρουσιάζει έναν πιο βελτιωμένο ίππο, δεν κάνει λόγο για βατήρα (Guts Muts, 1804; Schröder, 1996). Καμία αναφορά σε βατήρα δεν κάνει ούτε ο άλλος μεγάλος Φιλανθρωπιστής ο Vieht, G.U.A. (1763-1836), ο οποίος το 1794 εξέδωσε επίσης ένα σημαντικό για την εποχή βιβλίο, όπου αφιερώνει και αυτός δυο σελίδες στον γυμναστικό ίππο (Vieht, 1794).

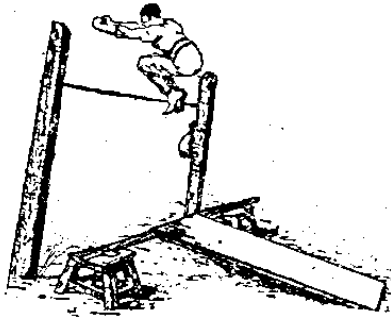
4.3. Μορφές και χρησιμότητα του βατήρα στους ακροβάτες και το γερμανικό γυμναστικό σύστημα κατά τον 19^ο αιώνα

Ο θεμελιωτής του γερμανικού γυμναστικού συστήματος Λούντβικ Γιάν (1778-1852) πήρε τη γυμναστική των Φιλανθρωπιστών και, αφού την επένδυσε με μια εθνική-κοινωνική-επαναστατική ιδεολογία, δημιούργησε μια νέα κίνηση (Krüger, 1993; Καϊμακάμης, 2003). Το 1816 ο Γιάν συνεργαζόμενος με τον στενό συνεργάτη του και μαθητή, Άϊζελεν (Eiselen), εκδίδει ένα σημαντικό για την εποχή εκείνη βιβλίο όπου, μεταξύ άλλων, αφιερώνει και αρκετές σελίδες στο άλμα, χωρίς όμως να κάνει καμία αναφορά στον βατήρα (Jahn & Eiselen, 1816). Αυτό σημαίνει ότι τόσο για τους Φιλανθρωπιστές, όσο και για τον Γιάν, ο βατήρας δεν θεωρήθηκε χρήσιμο όργανο για τον γυμναστικό ίππο, αλλά ούτε και για την εξάσκηση των μαθητών τους.

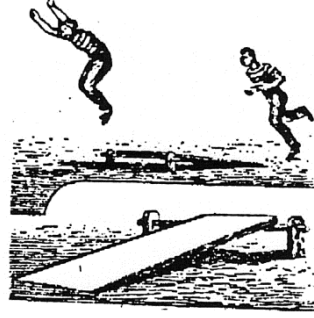
Παρά ταύτα, ο πρωτοπόρος Γιάν και οι μαθητές του, προκειμένου να διευκολύνουν τους ασκούμενους στην εκτέλεση διαφόρων αλμάτων στα γυμναστήρια της εποχής, χρησιμοποίησαν κάποιους πρωτόγονους βατήρες, για να γεννηθεί με την πάροδο του χρόνου, μαζί με την Ενόργανη Γυμναστική, και ο βατήρας για τον γυμναστικό ίππο. Ιδιαίτερα ο Άϊζελεν χρησιμοποίησε τέτοιους βατήρες στις κλειστές αίθουσες γυμναστικής, αφού στα υπαίθρια γυμναστήρια η γυμναστική κίνηση του Γιάν είχε απαγορευτεί (Spieht, 1989; Gasch, 1920). Από τότε και μετά, δηλαδή από τη δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, ο ξύλινος βατήρας άρχισε να ενσωματώνεται στο άθλημα της Ενόργανης Γυμναστικής (Γυμναστικά Αγώνισματα), στο οποίο, ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή, προσφέρει θεαματικότητα και πολυπλευρικότητα, ενώ παράλληλα προφυλάσσει τους ασκούμενους από τραυματισμούς (Kaneko Shoten, 1974; Σιάτρας, 2016).

Στις επόμενες δεκαετίες αξιόλογοι γυμναστές του 19^{ου} αιώνα, όπως ο Κάρλ Λιόν, ο Όϊλερ και ο Κλούγκε, άρχισαν να χρησιμοποιούν τον βατήρα, τόσο στα άλματα του ίππου και του τραπέζιου, όσο και ως όργανο πολλαπλών χρήσεων (άλμα ύψους, μήκους, κτλ.). Παράλληλα, οι ακροβάτες δεν έπαψαν ποτέ να χρησιμοποιούν βατήρες διαφόρων μεγεθών και κατασκευών για θεαματικές ακροβασίες, όπως, σάλτα, άλμα σε ύψος, σε ύψος και μήκος κτλ. (εικ. 9,10), (Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλιος»; Εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν «Ελευθερουδάκη»). Ιδιαίτερα στην Ιταλία, οι λεγόμενοι Σαλταδόροι του 19^{ου} αιώνα είχαν αποκτήσει μεγάλη φήμη (Pick, 1976).

² Οι Φιλανθρωπιστές ήταν παιδαγωγοί, κυρίως Γερμανοί, του 18^{ου} αιώνα, οι οποίοι ενέταξαν στα παιδαγωγικά τους συστήματα και τη γυμναστική (με τον ελληνικό όρο (Gymnastik) στα πρότυπα των αρχαίων Ελλήνων.

Εικόνα 9. Άλμα ύψους με βατήρα
(Εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν Ελευθερουδάκη, τομ. 5, σ. 185)

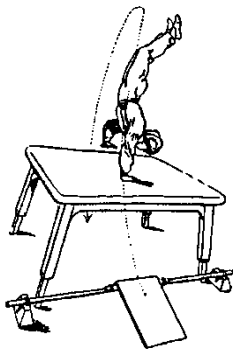
Εικόνα 10. Άλμα μήκους με βατήρα
(Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ήλιος, τομ. 4 σ. 250, τομ. 5, σ. 706).

Το 1866 ο Γερμανός Κάρλ Λιον (Carl Lion) εκδίδει ένα αξιόλογο σύγγραμμα με τίτλο «Die Turnübungen des gemischten Spurges» («Οι γυμναστικές ασκήσεις του μικτού άλματος») όπου, μεταξύ άλλων, απεικονίζει τις εξής δυο κατηγορίες βατήρων:

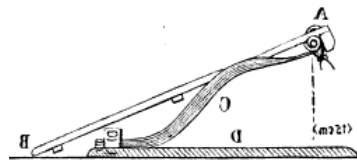
α) Τους μεγάλους ελαστικούς, οι οποίοι, για να έχουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ελαστικότητα (για θεαματικά άλματα και ψηλά τραπέζια), στηρίζονται σε ειδική ξύλινη ή μεταλλική μπάρα ή σε σούστες- ελάσματα (εικ 11, 12αβ).

β) Τους μικρούς βατήρες, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κυρίως για την διαπέραση χαμηλών εμποδίων (ίππο, μποκ κτλ.), (εικ. 13, 14).

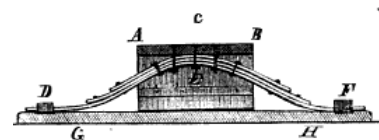
Ο παραπάνω γυμναστής- συγγραφέας είχε συλλάβει ήδη εκείνη την εποχή τη σχέση που πρέπει να έχουν μεταξύ τους η άσκηση, ο αθλητής και το όργανο, γι' αυτό σημείωνε: «Ο ασκούμενος και ο βατήρας πρέπει να καταλαβαίνονται, διότι αποτελούν για μικρό χρονικό διάστημα ένα σώμα» (Lion, 1866).

Εικόνα 11. Πλάγιο άλμα με μεγάλο βατήρα σε τραπέζιο
(Lion, 1866, σ. 138.)

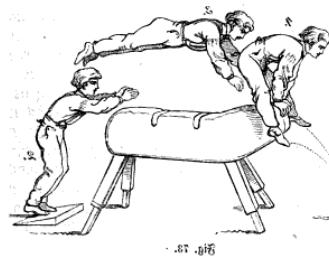

Εικόνα 12α. Μεγάλος ελαστικός βατήρας (Lion, 1866, σ. 135)

Εικόνα 12β. Μεγάλος ελαστικός βατήρας
(Lion, 1866, σ. 135)

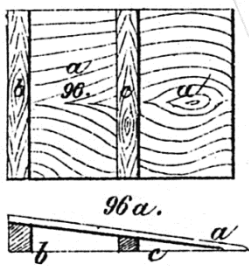

Εικόνα 13. Διαπέραση ίππου με μικρό βατήρα. (Lion, 1866, σ. 42)

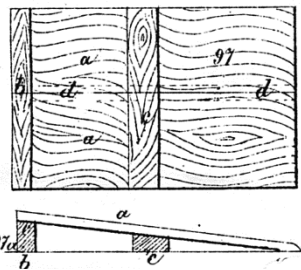

Εικόνα 14. Διαπέραση εφαλτηρίου με μικρό βατήρα. (Lion, 1866, σ. 169)

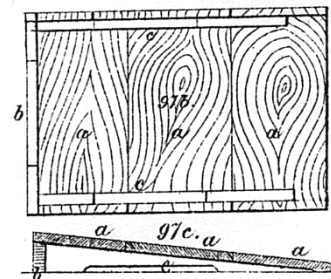
Στο βιβλίο που εξέδωσαν το 1872 οι Γερμανοί Όιλερ και Κλούγκε (Euler, Kluge) με τίτλο «*Turngeräte und Turneinrichtungen*» («*Γυμναστικά Όργανα και Γυμναστικές Εγκαταστάσεις*»), πραγματοποιούν μια πρώτη σημαντική περιγραφή και απεικόνιση των διάφορων βατήρων που ήταν γνωστή την εποχή εκείνη στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα, αλλά και στους διάφορους ακροβάτες. Παρουσιάζουν έξι διαφορετικούς βατήρες, τους οποίους περιγράφουν με κάθε δυνατή λεπτομέρεια, αλλά και τους απεικονίζουν με πολύ κατατοπιστικά σχήματα. Οι τρεις πρώτοι βατήρες, οι οποίοι είναι πιο μικροί και λιγότερο ελαστικοί, αλλά διαφορετικών μεγεθών και κατασκευών, χρησιμοποιούνταν κυρίως ως χαμηλά όργανα (ίππο, μποκ κτλ.). Κατασκευάζονταν με δύο κάθετα ενωμένα σανίδια ή με τρία παράλληλα ενωμένα (εικ. 15αβ, 16αβ, 17αβ). Οι παραπάνω ξύλινοι βατήρες, αλλά και πολλοί άλλοι, κατασκευάζονταν κυρίως από ειδικά επεξεργασμένο ξύλο πεύκης, ελάτης και λεύκης (Spieht, 1989).

Εικόνα 15αβ.

Εικόνα 16αβ.

Εικόνα 17αβ.

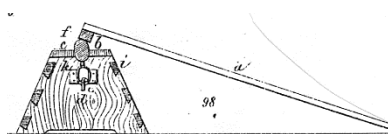
Μικρός βατήρας, κατάλληλος για διαπέραση ίππου και εφαλτηρίου (Spieht, 1989, σ. 159).

Τους άλλους τρεις βατήρες τους χρησιμοποιούσαν κυρίως για θεαματικά άλματα, ακροβατικές ασκήσεις και για ψηλά τραπέζια (18, 19, 20).

Κύριο χαρακτηριστικό του πρώτου βατήρα (18), ο οποίος είναι λύομενος, είναι η ειδική κατασκευή στήριξης και η ελαστική μπάρα (ξύλινη ή μεταλλική), ενώ του δεύτερου (19) είναι οι μεταλλικές σούστες, οι οποίες μοιάζουν με αυτές των σύγχρονων αμαξιών. Ο τρίτος βατήρας (20) είναι μια βαριά, σταθερή, λύομενη κατασκευή με μεγάλο πλαίσιο, ορθοστάτες και ελαστική ξύλινη ή μεταλλική μπάρα (Euler & Kluge 1872).

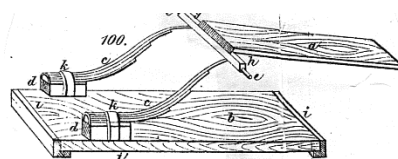
Όλοι αυτοί οι βατήρες, και ιδιαίτερα ο τελευταίος, χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για διάφορα άλματα σε ύψος, σε μήκος, σε ύψος και μήκος συγχρόνως, αλλά και σε ακροβατικές επιδείξεις, κυρίως στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα (Lion, 1866, Euler & Kluge 1872).

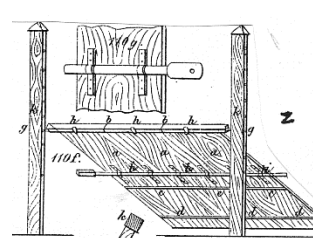

Εικόνα 18.

Μεγάλος βατήρας, κατάλληλος για ακροβατικά άλματα και διαπέραση ψηλού τραπέζιου (Spiecht, 1989, σ. 159).

Εικόνα 19.

Εικόνα 20.

4.4. Αγωνιστικά συστήματα, υλικά κατασκευής και προδιαγραφές του βατήρα στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, ο ίππος αλμάτων αλλά και ο βατήρας, χρησιμοποιήθηκαν τόσο στο γερμανικό όσο και στο σουηδικό γυμναστικό σύστημα. Αυτό σημαίνει ότι λιγότερο ή περισσότερο όλος ο πολιτισμένος κόσμος που προωθούσε τη γυμναστική (ιδιαίτερα στην Ευρώπη και Αμερική) χρησιμοποιούσε τα δυο αυτά όργανα (ίππο αλμάτων και βατήρα). Η ποιότητα του βατήρα (ελαστικότητα, σταθερότητα, κατάλληλο μέγεθος, μη ολισθηρή επιφάνεια) είχε άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα των ασκήσεων- ακροβασιών (τεχνική τελειότητα) αλλά και στην ποσότητα (πλήθος ασκήσεων από διάφορες ομάδες). Πολύ περισσότερο, ο καλός βατήρας βοηθούσε στην εκτέλεση πολλών και θεαματικών αλμάτων στο γυμναστικό ίππο. Πέρα από όλα αυτά, ο καλός ή κακός βατήρας επηρέαζε ανάλογα (θετικά ή αρνητικά) και το μυοσκελετικό σύστημα των ασκούμενων. Γι' αυτό άλλωστε, σκοπός των κατασκευαστών της εποχής εκείνης- όπως και της σύγχρονης- ήταν να κατασκευάσουν βατήρες αποτελεσματικούς, αθόρυβους, εύχρηστους και ακίνδυνους. (Καϊμακάμης, 2001; Σιάτρας, 2016).

Ας σημειωθεί όμως ότι την εποχή εκείνη, αλλά και αρκετά χρόνια μετά, δεν υπήρξαν κοινές προδιαγραφές (διαστάσεις, υλικά κατασκευής, χαρακτηριστικά κτλ.) μεταξύ των γυμναστικών οργάνων που κατασκευάζονταν στις διάφορες χώρες. Ούτε βέβαια τα αγωνιστικά συστήματα και οι κανονισμοί ήταν ίδιοι, αφού ακόμη και οι γυμναστικοί σύλλογοι της ίδιας ομοσπονδίας, ακολουθούσαν κάποιες φορές δικά τους ξεχωριστά αγωνιστικά συστήματα. Όπως ήταν φυσικό, πολλές φορές στους αγώνες υπήρξαν ανυπέρβλητα προβλήματα, όχι μόνο μεταξύ των διαφορετικών χωρών, αλλά ακόμη και μεταξύ συλλόγων των ιδίων χωρών. (Χρυσάφης, 1930, Wohlrath, 1900).

Είναι επίσης σημαντικό να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή οι αγώνες στα λεγόμενα γυμναστικά αγωνίσματα δεν περιλάμβαναν μόνο τα σταθερά όργανα της Ενόργανης Γυμναστικής, όπως διαμορφώθηκαν αργότερα μέχρι και στις μέρες μας, αλλά και διάφορα άλλα αγωνίσματα, όπως δρόμους, ρίψεις κτλ. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν και οι διεθνείς γυμναστικοί αγώνες που διοργάνωσε το 1895 η Ιταλική Ομοσπονδία Γυμναστικής, αφού στο αγωνιστικό πρόγραμμα ήταν ενταγμένα τα εξής γυμναστικά αγωνίσματα:

- Υποχρεωτικά προγράμματα στα εξής γυμναστικά όργανα: Μονόζυγο, δίζυγο, ίππο με λαβές, αιωρούμενοι κρίκοι.
- Ελεύθερα προγράμματα στα παραπάνω όργανα .
- Άλμα σε ύψος 1,30 με βατήρα, ο οποίος απείχε από τον πήχη 1,10μ.

- Δυο άλματα σε μήκος 4μ. με βατήρα (Teutenberg, 1995; Καϊμακάμης 2001).

Ενώ οι παραπάνω αγώνες διεξήχθησαν σύμφωνα με το γερμανικό γυμναστικό σύστημα, δεν συμπεριλήφθηκε άλμα ίππου με βατήρα αλλά δυο άλλοι αγώνες με βατήρα, δηλαδή άλματα ύψους και μήκους αλλά και αιωρούμενοι κρίκοι. Βέβαια, στους γυμναστικούς αγώνες εκείνης της εποχής, το άλμα ίππου με βατήρα συνηθιζόταν λιγότερο.

Στην εκπονή του 19^{ου} αιώνα (1896) τελέστηκαν, ως γνωστόν στην Αθήνα και οι πρώτοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες. Στο άθλημα της Ενόργανης Γυμναστικής (Γυμναστικά Αγωνίσματα) οι αγώνες διεξήχθησαν σύμφωνα με το γερμανικό γυμναστικό σύστημα, ενώ στον ίππο αλμάτων χρησιμοποιήθηκε και ένας από τους χαμηλούς βατήρες (Χρυσάφης 1930; Καϊμακάμης, 2001).

Μπαίνοντας λοιπόν στον 20ο αιώνα και αφού ο βατήρας είχε ήδη χρησιμοποιηθεί στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας και σε αυτούς που ακολούθησαν (1900, 1904, 1908 κτλ.), αλλά και στα παγκόσμια πρωταθλήματα γυμναστικής (1903, 1905, 1907 κτλ.), το όργανο αυτό είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένο με το άλμα ίππου και γενικότερα με όλους τους μεγάλους και μικρούς γυμναστικούς αγώνες (Götze/ Herholz, 1992; Huguenin, 1981).

Τέλος, μελετώντας κανείς την κυριότερη ελληνική αθλητική βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα, διαπιστώνει ότι τα άλματα με βατήρα στον γυμναστικό ίππο δεν καλλιεργήθηκαν ιδιαίτερα στο σχολικό αθλητισμό της εποχής αυτής (Παγόντας 1827; Β(μπ)ότσαρης, 1860³; Πύργος, 1880; Φωκιανός, 1883; Ιωαννίδης, 1892; Άννινος 1896).

5. Συμπεράσματα

Όπως φαίνεται από την παραπάνω έρευνα, ο βατήρας αποτέλεσε ένα πολύτιμο όργανο όχι μόνο για την εκτέλεση των θεαματικών ασκήσεων των ακροβατών, αλλά και ένα πολύ χρήσιμο βοηθητικό όργανο στη διαπέραση του ίππου αλμάτων και την εκτέλεση άλλων ασκήσεων από τους απλούς ασκούμενους. Τόσο οι ακροβάτες και οι διάφοροι ασκούμενοι, όσο και οι κατασκευαστές, αναγνώρισαν από πολύ νωρίς την άμεση επίδραση του βατήρα, τόσο στην ποιότητα και στην ποσότητα των ασκήσεων- ακροβασιών, όσο και στην προφύλαξη των ασκούμενων από τραυματισμούς. Γι' αυτόν το λόγο, προσπάθησαν να κατασκευάσουν ειδικούς για την κάθε περίπτωση βατήρες διάφορων διαστάσεων και κατασκευών, αφού, όπως προαναφέρθηκε, διαφορετικούς βατήρες χρησιμοποιούσαν οι ακροβάτες για την εκτέλεση θεαματικών ασκήσεων και διαφορετικούς οι ασκούμενοι στο άλμα ίππου, μπोक ή τραπέζιου. Συγκεκριμένες και λεπτομερείς πληροφορίες για τη μορφή και τη χρησιμότητα διάφορων ελαστικών βατήρων από ακροβάτες έχουμε για πρώτη φορά στο σύγγραμμα του Αρχάγγελου Τουκάρο (1599). Από τότε μέχρι και τις δυο πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, βατήρες χρησιμοποίησαν μόνο οι ακροβάτες. Γενικά, δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες για τη διάδοση και τη χρησιμότητα του γυμναστικού αυτού οργάνου, μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα.

Από την εποχή του Γιάν και μετά, ο βατήρας άρχισε σιγά σιγά να χρησιμοποιείται και στα γυμναστικά αγωνίσματα, είτε ως όργανο πολλαπλών χρήσεων, είτε στο άλμα ίππου, μπोक και τραπέζιου, τόσο στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα, όσο και στο σουηδικό. Η ποιότητα του βατήρα είχε άμεσο αντίκτυπο στην ποιότητα και ποσότητα των ασκήσεων, αλλά και στο μυοσκελετικό σύστημα των ασκούμενων. Γι' αυτόν τον λόγο, σκοπός των κατασκευαστών

---

³ Ο Δ. Β(μπ)ότσαρης ήταν γιός του Μάρκου και εγγονός του Κίτσου Β(μπ)ότσαρη, δηλαδή απόγονος της γνωστής σουλιώτικης οικογένειας των αγωνιστών του 1821. Σπούδασε στη Στρατιωτική Ακαδημία του Μονάχου και ανήκε στα Ελληνόπουλα που ανέλαβε να αναθρέψει και να σπουδάσει ο Βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄.

ήταν πάντοτε να κατασκευάζουν βατήρες αποτελεσματικούς, αθόρυβους, εύχρηστους και ακίνδυνους. Πολλές φορές η μορφή, ο τρόπος κατασκευής, τα υλικά, οι διαστάσεις και γενικά οι προδιαγραφές των βατήρων ήταν διαφορετικές από χώρα σε χώρα.

Ανάλογα όμως με το σκοπό χρήσης, τα υλικά κατασκευής και τη μορφή οι βατήρες χωρίζονταν σε τρεις κυρίως κατηγορίες:

- Μικροί βατήρες για εκμάθηση και εκτέλεση εύκολων ασκήσεων, αλλά και για διαπέραση χαμηλών οργάνων (ίππου, μποκ κτλ.).
- Μεσαίοι βατήρες, οι οποίοι στηρίζονται σε ειδική ξύλινη ή μεταλλική ελαστική μπάρα ή σε σούστες- ελάσματα. Τους χρησιμοποιούσαν για την εκτέλεση θεαματικών αλμάτων ύψους και μήκους, αλλά και για τη διαπέραση ψηλών τραπέζιων.
- Οι πολύ μεγάλοι βατήρες, που ήταν μια βαριά, σταθερή, λυόμενη κατασκευή με μεγάλο πλαίσιο, ορθοστάτες και ελαστική ξύλινη ή μεταλλική μπάρα. Χρησιμοποιήθηκαν σε ακροβατικές επιδείξεις, για την εκτέλεση διαφόρων θεαματικών αλμάτων (κυρίως στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα).
- Στα τέλη του 19ου αιώνα η προσφορά και χρησιμότητα του βατήρα δεν ήταν αναγνωρισμένη μόνο στο χώρο των ακροβατών αλλά και στα γυμναστικά αγωνίσματα και στη Φυσική Αγωγή γενικότερα, τόσο στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα, όσο και στο σουηδικό.

5.1. Σημασία για τη Φυσική Αγωγή, προτάσεις

Μελετώντας ένας σύγχρονος καθηγητής Φ.Α., ή προπονητής την παρούσα εργασία, δεν πληροφορείται μόνο για την ιστορική εξέλιξη του βατήρα, αλλά μπορεί να αποκομίσει ιδέες και γνώσεις για τη δουλειά του στο χώρο του σχολικού αθλητισμού, αλλά και του πρωταθλητισμού. Τόσο στο σχολικό και μαζικό αθλητισμό, όσο και στον πρωταθλητισμό, ο βατήρας μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο γυμναστικό όργανο, όχι μόνο για την διαπέραση του ίππου αλμάτων, του πλινθίου και του μποκ, αλλά και ως όργανο πολλαπλών χρήσεων. Οι ασκούμενοι στο παραπάνω όργανο καλλιεργούν κυρίως την εκρηκτικότητα, την επιδεξιότητα, την ταχύτητα και τον προσανατολισμό στο χώρο. Βέβαια, οι προδιαγραφές του βατήρα (μέγεθος, υλικά κατασκευής κτλ.) πρέπει να είναι ανάλογες με τον σκοπό, την ηλικία, και τη δυνατότητα των ασκούμενων.

Βιβλιογραφία

- Αλμπανίδης Ε. (2004). *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάλτο.
- Άννινος Χαρ. (1896). *Περιγραφή των αγώνων, στο Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ.- 1896*. Εν Αθήναις.
- Β(μπ)ότσαρης Δ. (1860). *Οδηγία κανονίζουσα την διδασκαλίαν της γυμναστικής*. Εν Αθήναις.
- Brustmann M. (1906). Von sport and Korperkultur. Olympische Reiseeindrücke. *Kraft und Schönheit*, 6, 165-186
- Γιαννάκης Θ. (2000). *Λεξικόν Αθλητισμού αρχαιοελληνικών όρων και πραγμάτων*. Αθήνα: Ίδρυμα Ολυμπιακής και Αθλητικής Παιδείας.
- Decker W. (1995), *Sport in der griechische Antike*. München: Verl. Beck.

- Diem C. (1960). *Weltgeschichte des Sports und der Leibesübungen*. Stuttgart: Verl. Cotta.
- Εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν Ελευθερουδάκη, τ. 4.
- Euler C. Kluge O. (1872), *Turngeräte und Turneinrichtungen*. Berlin: Verl. Schroeder.
- Gajdos A., (1997). *Artistic Gymnastics. A history of development and Olympic Competition*. London: British Amateur Gymnastic Association.
- Gajdos A., (1993). Entwicklung der Schwierigkeit am Pauschen Pferd bei den Weltmeisterschaften, *OTA*, 1, 21-24.
- Gasch R. (1920). *Handbuch des gesamten Turnwesens und der Verwandten Leibesübungen*. Wien & Leipzig: Verl. U. Pichler.
- Götze A. (1994). *Mond Salto*. Nördlingen: Verl. Steinemann.
- Götze A. & Herholz E. (1992). *Das Turnjahrhundert der Deutschen*. Berlin.
- Huguenin A. (1981). *100 Years of the International Gymnastic Federation 1881-1921*. Switzerland: FIG
- Guts Muts, J. C. F. (1793). *Gymnastik für die Jugend*. Schnepfenthal: Sportverlag Berlin
- Jahn, L. N & Eiselen E. (1816). *Die Deutsche Turnkunst. Zur Einrichtung der Turnplätze*. Berlin.
- Ιωαννίδης Αρ. (1892). *Εγχειρίδιον Οργανικής Γυμναστικής*, εν Αθήναις.
- Καϊμακάμης Β. (2001). *Κύρια χαρακτηριστικά της εξέλιξης της Ενόργανης Γυμναστικής στο πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα*, Διδακτορική διατριβή ΤΕΦΑΑ- ΑΠΘ.
- Καϊμακάμης Β. (2003). *Ενόργανη Γυμναστική Η'*. Θεσσαλονίκη: Μαϊάνδρος.
- Kaneko A. (1974). *Taisokyogi no coaching*. Taischukan: Shoten co.
- Krüger M. (1993). *Einführung in die Geschichte der Leibeserziehung und des Sports*, Band 9, Schorndorf: Verl. Karl Hofmann.
- Lion J.C. (1866). *Die Turnübungen des gemischten Sprunges*, Leipzig: Verl. von Ernst Keil.
- Μουρατίδης Ι. (2008), *Ιστορία φυσικής αγωγής και αθλητισμού του αρχαίου κόσμου*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Πλάτων.
- Mouratidis I. (2012). *On the Jump of the Ancient Pentathlon, Nikephoros*. Hildesheim: Verl. Weidman.
- Νεώτερον εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν, Ήλιος.
- Παγόντας Γ. (1837). *Περίληψις Γυμναστικής*. Εν Αθήναις.
- Pick C. (976). *Enjoying Gymnastics*. New York & London.
- Πύργος Ν. (1880). *Παιδαγωγική, Ανόργανος Γυμναστική, μετά εικόνων*. Εν Αθήναις.
- Σαββίδης Π. (1907). *Λεύκωμα τῶν ἐν Αθήναις Β' διεθνῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων 1906*. Ἀθήνα.
- Schmidt S. (2008). *Kopfübern und Luftspringen*. München: Verl. W. Fink.
- Schröder, W. (1996). J.C. Friedrich GutsMuts. *Leben und Wirken des Schnepfenthaler Pädagogen*. Sankt Augustin: Akademia.
- Σιάτρας Θ., (2016). *Ενόργανη Γυμναστική*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Spieth R. (1989). *Geschichte der Turngeräte*. W. Germany.

- Teutenberg W. (1995). *Die Olympische Spiele 1896 in Athen*. Kassel: Verl. Agon
- Tucaro A. (1599). *Trois dialogues de l' exercice de sauter, et voltigier en l' air*. Paris.
- Vieht, G.U.A. (1794). *Versuch einer Enzyklopädie der Leibeserziehung*, Berlin.
- Φωκιανός Ι. (1883). *Εγχειρίδιον Γυμναστικής*. Εν Αθήναις.
- Χρυσσαφής Ι. (1930). *Οι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί αγώνες*, τομ. Α'. Εν Αθήναις.
- Wohlrath T. (1900). Das internationale Wettturnen in Paris. *Deutsche- Turnzeitung*, 45, 36.
- Wohlrath T. (1900). Zur Beteiligung Deutschlands an den sportlichen Wettkämpfen in Paris. *Turnen und Sport*, 3, 9.